

DAĞLIQ QARABAĞ MÜNAQİŞƏSİNİN AVROPA MƏTBUATINDA İŞİQLANDIRILMASI MƏSƏLƏLƏRİ

РЕЗЮМЕ

Статья рассказывает о вопросах освещения Нагорно-Карабахского конфликта в европейских СМИ. Основное содержание статьи составляют отражение Нагорно-Карабахского конфликта в местных СМИ в 90-ых годах XX века и затруднение с выходом на тот период в европейскую прессу. Статья показывает важность освещения конфликта в условиях информационной войны в современном мире. В статье раскрываются методы правдивого освещения Нагорно-Карабахского конфликта в европейских СМИ и необходимые для этого условия.

Ключевые слова: Нагорный Карабах, Азербайджан, лоббирование, СМИ, Европейская пресса, информационная война

SUMMARY

The article deals with the issues of coverage of the Nagorno-Karabakh conflict in the European mass media. The main content of the article is the reflection of the Nagorno-Karabakh conflict in local press in 90s of the twentieth century, difficulties with entering the European press at that time. The article shows the importance of highlighting the conflict in the context of information war in the modern time. Methods of truthful coverage of the conflict in the European press and the conditions necessary for this are revealed in the article.

Key words: Nagorno-Karabakh, Azerbaijan, lobbying, media, European press, information war

XX əsrin sonları Azərbaycan tarixində önəmli bir dövr olmuşdur. Bu dövrdə ölkəmiz həm qanlı hadisələrlə üz-üzə qalmış, həm də müstəqillik əldə etmişdir. 80-ci illərin sonunda Ermənistan-Azərbaycan arasında gərginlik artmış, 1990-cı ildə Azərbaycanda müstəqillik uğrunda çıxışlar yüksəlmişdir. Nəticədə Azərbaycan 70 illik SSRİ əsarətindən öz mübarizəsi nəticəsində xilas olmuşdur. Həmin mübarizənin ən yüksək nöqtəsi 1990-cı ilin yanvar hadisələri idi. Müstəqillikdən sonra da qanlı hadisələr davam etmiş, nəticədə Azərbaycan torpaqlarının 20%-i işğal olunmuşdur. Bu illərdə Azərbaycan Respublikası yenidən müstəqillik əldə etdiyi üçün orduya, maddi-texniki bazaya sahib deyildi. Elə buna görə də, erməni tərəfi öz niyyətlərini həyata keçirə bildi.

Lakin həmin dövrdə Azərbaycanı geri salan amil yalnız ordu və silah çatışmazlığı deyil, həm də müstəqil informasiya vasitələrinin azlığı, onların beynəlxalq aləmə çıxışının məhdudluğu idi. 1990-cı il qanlı yanvar hadisələrində Azərbaycan informasiya blokadası şəraitində idi. Buna görə də olanları dünyaya çatdırmaq qeyri-mümkün idi. "Belə bir şəraitdə "Bakı radiosu" baş verənləri dünyaya tanımaq üçün incə bir fəndə əl atmalı oldu. Xaricə verilmiş studiyasının indiki direktoru Cahangir Bağırov o günləri belə xatırlayır: "Bizim redaksiyalar 1990-cı il yanvarın 20-də baş vermiş hadisələr haqqında elə həmin gün dünyanın hər yerinə məlumat verə bildi. Bütün kütləvi informasiya vasitələri sırasında yalnız biz heç bir maneədən çəkinməyərək məqsədimizə nail olduq... "Senzora" mətnin efir variantından köklü surətdə fərqlənən saxta tərcümə təqdim olundu və bu yolla biz efirə yol tapa bildik" [2, s.53].

Eyni vəziyyət 1991-1994-cü illərdə də müşahidə olunurdu. Yenicə müstəqillik qazanmış dövlətin kütləvi informasiya vasitələrinin sayı məhdud idi. 90-cı illərin əvvəllərində “Azadlıq”, “Müxalifət”, “Meydan”, “Səhər”, “525-ci qəzet”, “Ayna” və “Zerkalo” qəzetləri fəaliyyət göstərirdi. Lakin bu mətbuat orqanları hadisələrin dünya səviyyəsində işıqlandırılması üçün kifayət etmirdi.

Müasir dövrdə isə vəziyyət çox fərqlidir. Bu gün Azərbaycan tam müstəqil dövlətdir. XX əsrin sonlarından bu günə qədər davam edən Dağlıq Qarabağ münaqişəsi ilə bağlı öz səsinə və sözünü müxtəlif vasitələrlə dünyaya çatdırmağa bilir. Bura Azərbaycan rəsmilərinin beynəlxalq səviyyədə çıxışlarını, Azərbaycan diasporunun fəaliyyətini və Azərbaycan KİV-ini aid etmək olar.

Dağlıq Qarabağ münaqişəsinin həllində beynəlxalq təşkilatların fəaliyyəti, bəyanatları, rəsmi çıxışlar mühüm rol oynayır, lakin qarşı tərəf bu bəyanatlara məhəl qoymur, üzərinə düşən vəzifələri yerinə yetirmir. BMT-nin 1993-cü ildə qəbul etdiyi 822, 853, 874 və 884 sayılı qətnamələri işğalçı qüvvələri Azərbaycan ərazisindən çıxmağa çağırsa da, Ermənistan tərəfi buna əməl etmir.

Belə bir şəraitdə Dağlıq Qarabağ münaqişəsinin işıqlandırılmasında mətbuatın üzərinə böyük məsuliyyət düşür. Çünki mətbuatın böyük kütləyə təsir etmək, ictimai fikri formalaşdırmaq kimi imkanları var. İnformasiyanın təsir gücü bizə tarixdən də məlumdur. I Dünya müharibəsində də informasiya ilə düşməyə təsir göstərmək üsulundan istifadə olunurdu. “Müharibədən sonra alman generalları öz ölkələrinin məğlubiyyət səbəbini belə izah edirdilər: Almaniyaya döyüş meydanında məğlub olmayıb, onun ordusu heç vaxt basılmayıb. Məğlubiyyətimizin başlıca səbəbi arxa cəbhənin çökməsi oldu, çünki ölkədəki yad ünsürlər və radikal qüvvələr çox asanlıqla xaricdən aparılan təbliğatın qurbanına çevrildilər” [2, s.21].

Üstəlik XXI əsrdə informasiyalı cəmiyyətdə informasiya müharibəsi şəraitində mətbuat bu sahədə daha ciddi fəaliyyət göstərməlidir. Elm və texnikanın inkişafı nəticəsində formalaşan informasiya cəmiyyəti özü ilə bir sıra yeniliklər gətirmişdir. Bu dövrdə informasiya ən dəyərli məhsul hesab edilir. İnformasiya cəmiyyətində informasiya prosesləri çox sürətlə baş verir. Bu isə informasiyaya olan tələbatın artması ilə əlaqəlidir. İnformasiyaya olan tələbatın get-gedə artması informasiya cəmiyyətinin formalaşmasının əsas səbəblərindən biridir.

“Qloballaşma” və “informasiya müharibəsi” anlayışları bu mərhələ üçün xarakterik olan əsas anlayışlardır. Müasir texnologiyanın imkanları nəticəsində qısa müddətdə dünyanın bir nöqtəsindən digər nöqtəsinə çatmağa kömək edir. İnformasiyanın ötürülmə sürəti saniyələrlə ölçülür. Beləliklə, informasiya cəmiyyəti güclü rəqabət mühiti formalaşdırır. İnformasiya vasitələri ilə dünyanın müxtəlif nöqtələrinə nəinki məlumatlandırıcı, həm də yönləndirici informasiyalar da ötürülür.

Azərbaycanda informasiya cəmiyyətinin formalaşması yaxın zamanlarda, daha dəqiq desək, Azərbaycan müstəqillik əldə etdikdən sonra başlamışdır. Müstəqilliyin ilk illərindən etibarən ölkəmizdə müstəqil kütləvi informasiya vasitələri yaranmış və beynəlxalq jurnalistikaya inteqrasiya prosesi başlamışdır. Bütün bu proseslər nəticəsində informasiya müharibəsi şəraitində Azərbaycan jurnalistikasının üzərinə müəyyən vəzifələr və məsuliyyətlər düşür. Xüsusilə də Dağlıq Qarabağ münaqişəsinin reallıqlarının dünyaya çatdırılmasında Azərbaycan KİV-inin mühüm rolu var. Azərbaycan münaqişə tərəflərindən biri olduğu üçün dünya mediası bu barədə informasiya yayarkən Azərbaycan KİV-inin verdiyi informasiyalara da istinad edir. Buna görə də hər bir KİV orqanı belə bir həssas məsələni işıqlandırarkən son dərəcə diqqətli olmalı bacarmalıdır.

Ermənistan KİV orqanlarının da dünyaya qeyri-dəqiq və yanlış informasiyalar yaydığını

nəzərə alaraq yerli KİV orqanları daha məsuliyyətli olmalıdır.

Amma Azərbaycan mətbuatının bu sahədə fəaliyyəti ölkə sərhədləri ilə məhdudlaşmamalıdır. Azərbaycan regionda güclü və əhəmiyyətli mövqeyə sahib olduğu üçün Dağlıq Qarabağ münaqişəsinin həllində digər dövlətlər də maraqlıdır. Beynəlxalq təşkilatlar, xarici dövlətlər bu münaqişənin həlli üçün müəyyən tədbirlər görür. Dağlıq Qarabağ münaqişəsi ilə bağlı yeniliklər Azərbaycan və Ermənistan mediasında işıqlandırıldığı kimi Avropa mətbuatında da yer alır. Avropa mətbuatı həm münaqişənin tarixi səbəbləri, atəşkəsin pozulması haqqında, həm də münaqişə ilə bağlı beynəlxalq təşkilatların, rəsmilərin fəaliyyəti haqqında xəbərlər yayımlayır. Bu mövzunun Avropa mətbuatında işıqlandırılması həmin cəmiyyətlərdə münaqişə ilə bağlı müxtəlif fikirlər və rəylər formalaşdırır. Buna görə də Azərbaycan Avropa mətbuatında Dağlıq Qarabağ ilə əlaqəli xəbərlərin dəqiq və düzgün olmasında maraqlıdır.

Nəzərə almaq lazımdır ki, Ermənistan güclü lobbicilik fəaliyyəti ilə məşğuldur və onun güclü olduğu bir sıra qərb ölkələrində öz niyyətlərinə nail olmağı bacarır. “Erməni lobbisi dünya siyasətinə ciddi şəkildə nüfuz edir. Hər vasitə ilə “əzabkeş” xalqı qeydinə qalır. Erməni maraq və mənafeyinə lazım olan iqtisadi və siyasi yardım etməkdən çəkinmirlər. Dağlıq Qarabağ probleminin dinc yolla həllinə mane olurlar, erməni təcavüzünə haqq qazandırmamağa çalışaraq Azərbaycanı təcavüzkar adlandırırlar” [3, s.135].

Beləliklə, Ermənistanın Azərbaycana qarşı apardığı əks-təbliğatla mübarizədə beynəlxalq çıxışların, diaspor fəaliyyəti ilə yanaşı mətbuatın da rolu əvəzsizdir. Mətbuat həm ölkə daxilində dəqiq və hərtərəfli informasiya yaymağı, həm də dünyaya, xüsusilə də Avropaya bu informasiyaları ötürməyi bacarmalıdır. Çünki Avropanın böyük dövlətləri Dağlıq Qarabağ münaqişəsinin həlli prosesinin iştirakçısıdır və beynəlxalq təşkilatlarda aparıcı rol oynayır. Bununla yanaşı, bəzi Qərbi Avropa ölkələrində erməni lobbisi olduqca fəaldır. “Çox sayda erməni əhalisinin yaşadığı və güclü erməni lobbisinin mövcud olduğu ölkələrdən biri də Fransadır... Fransız ictimaiyyətində ermənilərə olan rəğbət hissi olduqca güclüdür” [1, s.167]. Fransanın erməniparast mövqeyi onun mətbuatında da özünü göstərir. Belə mətbu orqanlardan biri də Fransanın məşhur “Mond” qəzetidir. “Heç təsadüfi deyildir ki, xalqımızın nəyatında misilsiz hadisə olan müstəqilliyimizlə bağlı həmin qəzet 1991-ci il 19 oktyabr tarixli sayında fikrini belə bildirdi: Sovet imperiyasının dağılması onun tərkibinə daxil olan keçmiş respublikalarda qarmaqarışlıq və xaos yaratmışdır. Zaqafqaziya respublikalarından biri – Azərbaycan dənən müstəqilliyini elan etmişdir. Respublikada daxili və xarici siyasət sahəsində vəziyyət qeyri-sabit və mürəkkəbdir. Bu respublikanın vətəndaşları inanmaq istəyirlər ki, suveren dövlət statusu onun hökumətinə ölkəni düşündürən bir çox problemləri həll etməyə kömək edəcəkdir” [4, s. 225].

Fransa həmçinin, Dağlıq Qarabağ münaqişəsinin həllində iştirak edən ATƏT-in Minsk qrupunun üç həmsədr ölkələrindən biridir. Belə bir önəmli faktı da nəzərə alsaq, Avropa mətbuatında Dağlıq Qarabağ münaqişəsinin düzgün işıqlandırılmasının məsələnin həllindəki rolunu aydın görə bilərik.

Dağlıq Qarabağ münaqişəsinin Avropa mətbuatında işıqlandırılmasının əhəmiyyəti ondan ibarətdir ki, bu zaman münaqişə tərəfləri haqqında Avropa cəmiyyətində müəyyən bir fikir və rəy formalaşır. Həmçinin mətbuat tərəflərin əsl niyyətlərinin nə olduğunu da işıqlandırarkən bir tərəfi işğalçı, digər tərəfi isə sülhsevər kimi təqdim edə bilər. Bu rəyin düzgün formalaşmasında Azərbaycan KİV-inin də müstəsna rolu var. Belə ki, hər hansı xarici ölkənin KİV orqanı və ya vətəndaşı Azərbaycan münaqişə tərəflərindən biri olduğu üçün onun mətbuat orqanlarını diqqət mərkəzində saxlayır. Belə olan halda Azərbaycan KİV-i yalnız rəsmi və dəqiq informasiya paylaşmalı, qeyri-dəqiq, təhrif olunmuş, təsdiqlənməmiş və ya milli mənafeyə zidd olan informasiya yayımından uzaq durmalıdır.

Çünki informasiya müharibəsi şəraitində informasiya yayımı olduqca sürətli baş verir. Bu zaman hər hansı diqqətsizlik və ya məsuliyyətsizlik qarşı tərəf üçün silah rolu oynaya bilər.

İnformasiya müharibəsi şəraitində münaqişələrin həllində silahlardan daha çox informasiya yayımı, təbliğat vasitələri iştirak edir. Bu gün Azərbaycanın müstəqil və formalaşmış, beynəlxalq əlaqələri olan KİV sistemi, diaspora təşkilatları var. Müasir şərait bu sistemlərin nümayəndələrindən məsuliyyətli və geniş dünyagörüşü olmağı tələb edir. Xüsusilə də Dağlıq Qarabağ münaqişəsi kimi həssas bir mövzuda yerli KİV-lər və jurnalistlər bu tələblərə mütəmülq şəkildə əməl etməlidir. Dünya, eləcə də, Avropa mətbuatını izləyərək hər hansı yanlış və ya təhrif olunmuş informasiyaya lazımı şəkildə reaksiya verərək onun düzəldilməsinə çalışmalıdır. Beləliklə, düşünülmüş və ardıcıl addımlarla gerçəkliyin olduğu kimi cəmiyyətə çatdırılmasına, Azərbaycanın haqlı mövqeyinin və tələblərinin işıqlandırılmasına nail olmaq olar.

ƏDƏBİYYAT

1. Arif E. Erməni iddialarının siyasi mahiyyəti. Bakı, "Nurlan", 2006, 187 s.
2. Əhmədli N. Kütləvi informasiya vasitələri xarici siyasi təbliğat sistemində. Bakı, "Bakı Universiteti", 2004, 155 s.
3. Qazıyev Y. Erməni məsələsi. Bakı, "Qafqaz Un-ti. Qafqaz Araşdırmaları İn-tu, [Nurlar NPM]", 2009, 343 s.
4. Vəliyev H. Xarici ölkələrin jurnalistikası tarixi. Bakı, "Zərdabi LTD", 2014, 638 s.

Elmi rəhbər: prof. H. Vəliyev